

DOI 10.33287/11220
УДК 347.4

РИНОК ЮРИДИЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ THE MARKET OF LEGAL SERVICES IN UKRAINE

Арменуї Телестакова

кандидат юридичних наук, доцент, завідувачка кафедри приватного та публічного права Київського національного університету технологій та дизайну

Armenui Telestakova

PhD in Law, Head of Private and Publish Law Department, Kyiv National University of Technologies and Design

 orcid.org/0000-0003-3371-9137
 atelestakova@gmail.com

Ксенія Кудрявцева

магістр Київського національного університету технологій та дизайну

Kseniia Kudriavtseva

magister, Kyiv National University of Technologies and Design

 fadeeva136@gmail.com

Алтай Сахіб огли Бахшалієв

магістр Київського національного університету технологій та дизайну

Altai Sakhib Ohly Bakhshaliiev

magister, Kyiv National University of Technologies and Design

 kgp@knutd.com.ua

Анотація

У статті розглянуто теоретико-правову характеристику ринку юридичних послуг в Україні. Згадуються джерела права, що застосовувалися і, відповідно, регулювали договірні відносини з надання юридичних послуг, на території сучасної України протягом відомого історії періоду, такі як: римське право, Статут Великого князівства Литовського від 1588 року; Права, за якими судиться малоросійський народ від 1743 року; Зібрання малоросійських прав від 1807 року; Саксонські цивільні закони від 1863 року.

Досліджено понятійний апарат ринку юридичних послуг. Запропоновано визначення основних понять, які використовуються в статті, зокрема, «послуга», «юридична послуга», «ринок юридичних послуг». Проаналізовано співвідношення понять «юридичні

Ключові слова:

послуга, юридична послуга, ринок юридичних послуг; юридична фірма; рейтинг, лідер ринку юридичних послуг, договір, США.

послуги» та «правові послуги». Запропоновано класифікацію юридичних послуг за певними ознаками. Визначено чинники, що негативно впливають на формування вискооефективного ринку юридичних послуг в Україні. Обґрунтовано доцільність впровадження та подальшого розвитку віртуальних юридичних фірм на ринку юридичних послуг в Україні.

Досліджено світовий досвід регулювання ринку юридичних послуг (на прикладі Сполучених Штатів Америки). Велика увага приділяється доцільності запозичення та вдосконалення практики саморегулювання ринку юридичних послуг, який може бути достатньо ефективним за умови його підтримки на національному та регіональному рівнях.

Abstract

The article considers the theoretical and legal characteristics of the legal services market in Ukraine. The sources of law have been mentioned which were used and, accordingly, regulated the contractual relations for the provision of legal services in modern Ukraine during the period known for the history, such as: Roman law, the Statute of the Grand Duchy of Lithuania from 1588; The rights under which the people of Little Russia are sued of 1743; Collection of Little Russian Rights of 1807; Saxon civil laws of 1863.

The conceptual apparatus of the legal services market has been studied. The definition of the basic concepts used in the article, in particular, "service", "legal service", "legal services market" has been offered. The relationship between the concepts of "legal services" and "rightful services" has been analyzed. The classification of legal services according to certain features has been offered. Factors that negatively affect the formation of a highly efficient market of legal services in Ukraine have been identified. The expediency of introduction and further development of virtual law firms on the market of legal services in Ukraine has been substantiated.

The world experience of regulating the market of legal services (on the example of the United States of America) has been studied. Much attention is paid to the feasibility of borrowing and improving the practice of self-regulation of the legal services market, which can be quite effective provided it is supported at the national and regional levels.

Key words:

services, legal services, legal services market; law firm; rating, market leader in legal services, contract, the USA.

Вступ

Становлення та розвиток ринку юридичних послуг в Україні є однією з головних ознак цивілізованого суспільства та соціальної, правової держави, вирішальною передумовою стабільності правової та економічної систем на загальнонаціональному та регіональному рівнях, гарантує узгодженість реформ в Україні з наявними стратегічними пріоритетами.

Цікавою тенденцією ринку юридичних послуг в Україні та світу є зростання попиту на комплексні послуги із супроводу проектів не лише у правовій, але й в аудиторській та навіть в управлінській площині. На тепер клієнт вимагає від юридичних консультантів не лише послуги з окремих галузей права (корпоративного, податкового, цивільного тощо), але й виконання

поточного менеджменту, а інколи навіть прийняття ключових управлінських рішень. Юридичні фірми поступово перетворюються з вузькопрофільних постачальників правових послуг у системні консалтингові компанії з широким спектром продуктів. Інформаційні технології все глибше інтегруються до юридичного ринку як в аспекті розвитку практик, так і клієнтського сервісу. Якщо кілька років тому legal tech був більше декларативним, ніж реальним інструментом, то на тепер ситуація істотно змінилася. Президент АФ «Грамацький і Партнери» **Ернест Грамацький** зазначає, що цифрова адаптація ринку юридичних послуг - це навіть не майбутнє, а сьогодення. «Яскравим підтвердженням є низка legal tech стартапів, які успішно функціонують в Україні протягом кількох останніх років. Однак загальна тенденція ринку створювати юридичні ІТ-стартапи виключно за принципом «щоб був» та без жодної унікальної ідеї чи ноу-хау викликає посмішку» [1]. За словами керуючого партнера Gestors **Андрія Цветкова**, якщо раніше юридичні рейтинги оцінювали лише якість надання послуг, то зараз багато хто починає оцінювати інноваційну складову. Однак є такі, які лише її оцінюють. «В Україні розвиток legal tech підтримують лише юридичні фірми та її партнери. Серед успішних стартапів в Україні можна назвати такі: Будинок юриста, Pravosud, Axdraft, Patent Bot» [1].

Аналіз останніх досліджень

Теоретичним підґрунтям цієї наукової праці стали праці таких науковців, як: М. І. Брагинський, В. В. Витрянський, Ф. Енгельс, Т. І. Іліна, К. В. Кашнікова, М. В. Кротов, Ю. А. Лукаш, Г. В. Марсунов, А. А. Мірзоян, А. Мовсесян, Д. В. Музюкин, В. С. Макаруч, К. Маркс, Д. Некрестьянов, А. А. Пушкін, В. М. Самойленко, Ю. М. Солодковський, А. А. Телестакова, А. Трішичева, О. О. Хошуляк, Л. С. Шевченко, Е. Д. Шешенин, О. М. Щуковская, Meenakshi Nadimpalli та інших вчених.

Дослідженню понять «послуга», «юридична послуга» та «ринок юридичних послуг» приділяли увагу: А. Трішичева «Старі труднощі та нові можливості: ринок юридичних послуг 2019/2020» (2020 р.) [1]; А.А. Телестакова «Правове регулювання відносин з надання послуг: навчальний посібник» (2010 р.) [5]; Г.В. Марсунов «Понятие юридической услуги» (2016 р.) [10]; Ю.М. Солодковський «Сучасні тенденції міжнародної торгівлі юридичними послугами» (2017 р.) [20]; Meenakshi Nadimpalli «Current and Future Outlook of Legal Services Industry» (2017 р.) [21]; О.О. Хошуляк «Ринок юридичних послуг Сполучених Штатів Америки: становлення та тенденції розвитку» (2016 р.) [24]. Утім і досі в українській правовій науці відсутнє комплексне наукове дослідження, присвячене проблематиці правового регулювання ринку юридичних послуг в Україні. Це зумовлює необхідність наукового вивчення питань, пов'язаних із розробкою організаційно-правових механізмів становлення та розвитку ринку юридичних послуг на основі досліджень узагальнення прогресивного світового досвіду. Складність, недостатня вивченість і невіршеність на теоретичному, методологічному та прикладному рівнях питань застосування в Україні здобутків світового досвіду регулювання ринків юридичних послуг зумовили актуальність даної статті.

Методологія дослідження

Мета статті полягає у тому, щоб на підставі аналізу чинного законодавства України, історичних, сучасних вітчизняних та зарубіжних наукових джерел визначити теоретико-правову характеристику ринку юридичних послуг в Україні. За допомогою діалектичного методу пізнання здійснювалось дослідження та обґрунтування основних понять, які використовуються в статті та розгляд правових явищ їх та взаємозв'язку. Системний підхід було використано у зв'язку із тим, що функціонування ринку юридичних послуг знаходиться у нерозривному зв'язку з появою нових суспільних відносин у різних сферах суспільного життя, чим зумовлюється необхідність його комплексного, системного характеру регулювання. Метод узагальнення було використано для формування визначень ключових понять на основі виділених та описаних характерних особливостей (ознак). Порівняльно-правовий метод використовувався при дослідженні світового

досвіду регулювання ринків юридичних послуг (на прикладі Сполучених Штатів Америки); формально-логічний - при тлумаченні поняття; метод аналізу та синтезу - при доведенні або спростуванні теоретичних положень; історико-правовий метод дослідження дозволяє зрозуміти, чому саме інститут надання послуг дійшов до наших часів (сучасного законодавства) у такому вигляді. Вивчення та розумне впровадження положень зазначених правових джерел у чинне цивільне законодавство тільки, на нашу думку, дало б можливість покращити сферу правового регулювання договірних відносин з надання юридичних послуг в Україні.

Результати дослідження

Поняття послуги як правової категорії

Є.Д. Шешенін пропонує визначення послуги «як діяльності тієї або іншої організації, корисний ефект якої не має речового результату і споживається у процесі надання послуги» [6, С. 182].

М.В. Кротов розглядає послугу в двох аспектах - як економічну категорію та як правову категорію. Послуга як економічна категорія представляє собою єдність процесу та продукту праці, а в правовому розумінні послугою є та або інша сторона економічного змісту послуги: або продукт праці або процес праці [7, с. 12-14].

О.М. Щуковська визначає послугу як вид блага, що служить засобом задоволення потреб за рахунок здійснення діяльності (шляхом вчинення дій) одним суб'єктом, в корисних якостях якої і міститься суб'єктивний інтерес іншого суб'єкта і на яку у останнього виникає право вимоги [8, с. 22].

К. Маркс визначав послугу як особливу споживчу вартість праці, що «надає послуги не як річ, а як діяльність» [9, с.413].

Таким чином, з вищезазначеного огляду можемо констатувати, що на тепер немає консенсусу серед вчених щодо визначення «послуги». Послуга у чинному законодавстві України, також, використовується у різноманітних значеннях: послуга як об'єкт цивільних прав; послуга у значенні суб'єктивного права уповноваженої особи; послуга в контексті предмета конкретного зобов'язального правовідношення тощо. На нашу думку, під послугою як правовою категорією можна розуміти корисну дію або діяльність, яка надається виконавцем послуги замовникові послуги та споживається в процесі її надання, а також, є нематеріальною за своєю природою.

Поняття юридичної послуги як правової категорії. Співвідношення понять «юридична послуга» та «правова послуга»

Переходячи до поняття безпосередньо юридичної послуги як об'єкту ринку юридичних послуг, то слід зазначити, що протягом усього часу свого існування остання зазнала постійних та істотних змін.

Юридичними послугами, у цілому, можна вважати допомогу у сфері оформлення юридичних документів, захист інтересів суб'єктів права у судах, реєстрація підприємницької діяльності, а також перевірка діяльності підприємств щодо її відповідності чинному законодавству. Юридичні послуги можуть надаватися у будь-якій сфері, яка вимагає певної процедури [10].

Т. Ільїна трактує юридичні послуги як різновид інформаційних послуг, відокремлення якого зумовлене особливою метою надання інформації - захисту прав і законних інтересів споживача послуги. Авторка визначає юридичні послуги як діяльність зі створення та передачі конкретної інформації споживачу послуг або третій особі (державному органу, посадовій особі і т.д.), необхідної для захисту прав і законних інтересів споживача послуг [11, с. 4]. Вважаємо, що зведення поняття юридичної послуги виключно до властивого йому інформативного характеру не відображає змісту та призначення юридичної послуги як дії, спрямованої перш за все на задоволення потреб чи забезпечення вигод юридичного характеру її споживача, з метою досягнення його правової захищеності.

На думку Л. Шевченко юридична послуга зводиться до надання фізичним і юридичним особам юридичної допомоги на комерційній основі [12, с. 12]. Вважаємо, що окрім юридичної допомоги, на ринку юридичних послуг існує ціла низка інших відповідних послуг, зокрема,

нотаріальні послуги; діяльність у сфері юридичного консалтингу; представництво у суді та інші. Не можемо погодитися і з точкою зору авторки про те, що юридичні послуги надаються виключно на комерційній основі. Так, згідно з чинним законодавством України, головною метою надання юридичної послуги є не отримання прибутку, а насамперед правовий захист особистості, зміцнення законності та правопорядку [13].

Для представників юридичної науки є особливо характерним визначення юридичної послуги шляхом вказівки на її мету. При цьому, зазначимо, що у юридичній літературі немає єдиної позиції щодо визначення поняття «юридичні послуги». Так, А. Пушкін та В. Самойленко визначають юридичні послуги як різновид правомірних дій, які здійснюються з метою виконання майнового обов'язку і не пов'язані зі створенням матеріального блага [14, с. 4]. На думку М. Брагінського, послуга є поєднанням двох елементів: мети, на досягнення якої вона спрямована (допомога, користь), і засобів досягнення цієї мети (певні дії) [15, с. 241]. На думку Є. Суханова поняття юридичних послуг розкривається через фігуру посередника. Зокрема, він стверджує: «У всіх відносинах є посередник - представник (повірений), комісіонер, агент, довірений керуючий, - що діє в цивільному обороті від чужого, або навіть від власного імені, але в чужих інтересах, безпосередньо або в остаточному підсумку створюючи, змінюючи або припиняючи конкретні права та обов'язки для свого клієнта (що представляє, комітента, принципала і т.д.) у його правовідносинах із третіми особами [14, с. 654]. Таким чином, автором звужується сфера застосування юридичних послуг виключно сферою цивільного права, тоді як не враховується діяльність суб'єкта ринку юридичних послуг у сферах кримінального, адміністративного, екологічного, земельного, трудового права та багатьох інших сферах, а також у сфері щодо організації і юридичного супроводу бізнесу.

На нашу думку, досить слушною є думка Д. Музюкіна, який вважає, що юридичні послуги - це сукупність дій фахівця у сфері права, спрямованих на задоволення потреб юридичного характеру споживача послуги, або невіддільність таких дій та їхнього результату [16, с. 4]. Погоджуючись з даним вченим у тому, що необхідною умовою кваліфікованого надання юридичних послуг є наявність спеціальних систематизованих знань в галузі права, ми вважаємо, що загальним для різноманітних послуг даного виду є задоволення потреб населення в захисті своїх прав, волі та інтересів і попередження їхнього можливого порушення.

К. Кашнікова, Ю. Лукаш у своїх теоретичних дослідженнях ототожнюють поняття «юридичні послуги» та «правові послуги». Причиною цьому вони називають тотожність понять «юрист» та «правник», «юридичний» та «правовий». Посилаючись на те, що термін «юридичний» визначається як «такий, що стосується права, правовий», вони наполягають на синонімічності вказаних понять [17, с. 34; 18, с. 3]. Погоджуючись із вищевказаними авторами щодо схожості та етимологічної близькості понять «правова послуга» та «юридична послуга», все ж слід зазначити, що вони не є тотожними. Адже термін «правова послуга» вказує насамперед на сферу її реалізації, тобто правову сферу. Натомість, термін «юридична послуга», окрім характеристики сфери власної реалізації, окреслює також сукупність значимих дій, спрямованих на настання передбаченого чинним законодавством результату. Таким чином, на нашу думку, термін «юридична послуга» більш адекватно відображає зміст даного поняття, оскільки вказує на специфіку суб'єкта їх надання, визначає зміст, види та особливості вчинюваних дій та сферу реалізації цих дій.

О.О. Хошуляк визначає юридичні послуги як сукупність дій кваліфікованих фахівців у сфері права, спрямованих на задоволення потреб та забезпечення вигод юридичного характеру фізичних та юридичних осіб, з метою досягнення правової захищеності особистості, зміцнення законності та правопорядку. Відсутність однозначного підходу до визначення поняття «юридичні послуги» та до їх класифікації визначають необхідність дослідження цієї проблеми. Систематизація та узагальнення наукового матеріалу знайшли своє відображення в авторському визначенні юридичних послуг, що враховує їх корисність для споживача. У контексті сформульованої дефініції «юридичні послуги» пропонується класифікувати юридичні послуги за такими ознаками: за змістом діяльності; за сферою реалізації; за способом реалізації; за роллю в сфері обслуговування; за критерієм головних замовників; за складом об'єктів впливу; за місцем надання; за формою власності суб'єкта надання; за критерієм комплексності; за критерієм використання інформаційних технологій. Використання запропонованої класифікації дозволить

більш точно визначити специфічні особливості юридичних послуг та обґрунтувати напрями їх подальшого вивчення [19, с. 399].

На нашу думку, юридичні послуги - це сукупність дій або діяльність фахівця у сфері права, спрямована на задоволення потреб юридичного характеру замовника послуги, яка споживається у процесі її надання і є невіддільною від особи виконавця.

Огляд ринку юридичних послуг в Україні та Сполучених Штатах Америки

Серед чинників, що негативно впливають на формування високоефективного ринку юридичних послуг та теоретико-методологічної бази його функціонування можна назвати юридичну невизначеність категорії «ринок юридичних послуг» через відсутність понятійного апарату ринку юридичних послуг, зокрема, нормативно не уточнено поняття "ринок юридичних послуг", "об'єкт ринку юридичних послуг" і "суб'єкт ринку юридичних послуг". Також, серед негативних чинників можна виділити: низький рівень правосвідомості та активності суб'єктів ринку юридичних послуг у нормотворчій діяльності; недостатній рівень децентралізації регіональних ринків юридичних послуг; інформаційну закритість ринку юридичних послуг та його низьку транспарентність; наявність значного обсягу «тіньових» контрактів практично у всіх галузях; прогалини у чинному законодавстві щодо правого регулювання діяльності суб'єктів, які надають юридичні послуги; відставання чинної нормативно-правової бази від економічних реалій сьогодення тощо.

При розробці теоретичних засад правового забезпечення ринку юридичних послуг пропонуємо сформулювати визначення ринку юридичних послуг з урахуванням його особливих функцій, зокрема, інформаційної, аксіологічної, регулятивної та комунікативної.

Пропонуємо наступне визначення ринку юридичних послуг. Ринок юридичних послуг - це сфера обороту послуг, у якій предметом обороту виступають юридичні послуги, що надаються виконавцями-фахівцями у галузі права на користь замовників, зазвичай, фізичних та юридичних осіб з урахуванням наявності балансу законних прав та інтересів суб'єктів цього ринку (юридичних послуг).

Американський ринок юридичних послуг вважається одним із найбільш розвинених. Нещодавні дослідження [21] свідчать про те, що юридичний ринок США є динамічним та швидко мінливим, завдяки поєднанню технологій і глобалізації. Кібербезпека і конфіденційність даних, а також засоби масової інформації і технології є двома "гарячими точками" на юридичному ринку. За словами президента VTI Consulting group, корпорації витрачають 1 мільярд доларів в рік на юридичні послуги в сфері кібербезпеки та конфіденційності даних, а прогнозоване зростання становить 8-9% на рік. Навпаки, обсяг юридичних послуг, що пов'язані з медіа і технологіями, такі як цифрове право в контенті і рекламі, досяг 600 млн доларів на рік. Загальні зміни в галузі юридичних послуг призведуть до того, що юристи, які користуються відносно стабільним і захищеним видом бізнесу, будуть відчувати високий ціновий тиск. Наприклад, очікується, що зміни в цій галузі змусять юристів укладати інші угоди з фіксованою ціною, а не з погодинною системою виставлення рахунків. Крім того, юридичні фірми будуть змушені впроваджувати більш складні, орієнтовані на клієнта послуги, які спрямовані на перевиконання. Доповіді та дослідження в галузі юридичних послуг пророкують істотні зміни в практиці надання юридичних послуг. Це охоплює 10 ключових правових тенденцій, включаючи: аутсорсинг, глобалізацію, дерегулювання, віртуальні юридичні фірми, юридичні пошукові системи та інші веб-правові послуги, багатоканальні комунікації, зростаюча кількість судових позовів в кожній країні, скорочення державного фінансування для тих, хто має низькі доходи в судових справах тощо. Наприклад, за оцінками, до кінця 2015 року аутсорсинг юридичних послуг для ринків, що розвиваються становитиме понад 4 мільярди доларів [Future of Law; FN Media Group, LLC, Business Services Sector]. В результаті такого аутсорсингу десятки тисяч юридичних робочих місць перемістилися з однієї країни до іншої. Наприклад, надання більшості аутсорсингових юридичних послуг було перенесено до Індії через низьку погодинну вартість (на 80-90% менше) юридичних послуг порівняно з США і Європою. Очікується, що ринок аутсорсингу юридичних послуг буде зростати більш швидкими темпами з впровадженням більш надійних процедур.

Глобалізація також грає важливу роль у визначенні перспектив розвитку юридичних послуг у майбутньому. Юридичні фірми глобалізувалися з метою надання юридичних послуг багатонаціональним клієнтам. Це змусило їх адаптуватися до нових ролей і правил, а також

змінити свої юридичні послуги, щоб відповідати часу і надавати вузькоспеціалізовані послуги в багатьох різних країнах. За минулі десятиліття міжнародна торгівля юридичними послугами виросла в результаті інтернаціоналізації економіки. Попит на юристів, які задіяні в іноземних юрисдикціях, часто походить від їх корпоративних клієнтів, які ведуть бізнес в різних країнах і вважають за краще користуватися послугами професіоналів, які вже знайомі з бізнесом фірми і можуть гарантувати послуги високої якості. Досліджуючи міжнародну торгівлю послугами з арбітражу на основі таких арбітражних центрів як AAA (Американська арбітражна асоціація), СІЕТАС (Китайська міжнародна торгово-економічна арбітражна комісія), НКІАС (Гонконгський міжнародний арбітражний центр), ІСС (Міжнародна торгова палата), ЈСАА (Японська комерційна арбітражна асоціація), КСАВ (Корейський комітет з комерційного арбітражу), КLRCA (Регіональний центр арбітражу в Куала-Лумпурі), LCIA (Лондонський міжнародний арбітражний суд), SIAC (Міжнародний арбітражний центр Сінгапуру), SCC (Арбітражний інститут Торгової палати Стокгольму), ВСІСАС (Центр міжнародного комерційного арбітражу в Британській Колумбії), AFEC (Міжнародний арбітражний центр Федеральної палати економіки Австрії) за період 2008 - 2014 рр., можна сказати, що кількість справ у них стабільно зростала з року в рік [20, с. 178-181].

Незважаючи на аутсорсинг і глобалізацію, багато юридичних фірм значно відстають у використанні цифрового контактного процесу, такого як соціальні мережі, відеозв'язок і Google+. Однак в останні кілька років спостерігається помітне зростання числа віртуальних юридичних фірм. В результаті, багато юридичних фірм, як правило, мають дуже маленькі фізичні офіси і зосереджені на наймі співробітників, які зазвичай працюють на дому або в різних інших місцях, як на повний, так і на неповний робочий день. Наприклад, на відміну від роботи в традиційних фірмах, впровадження стилю віртуальної юридичної фірми в юридичні послуги дозволило юристам працювати на позаштатній основі, що допомогло їм заробити більшу частину гонорару, який вони отримують. "У міру того, як концепція віртуальних судів стає все більш зрозумілою і прийнятною, адвокати будуть все більше і більше приймати віртуальну модель завдяки її економії витрат і гнучкості", Стейсі Л. Ромберг, адвокат [21].

Вже сьогодні функціонує юридична фірма Virtual Law Partners, яка являє собою об'єднання професіоналів (тільки досвідчених юристів). У фірми немає великого офісу, а адвокати працюють удома і спілкуються з клієнтами через Інтернет. Це дало можливість суттєво скоротити витрати (оренда офісу, допоміжний персонал тощо) та знизити ставки юристів.

Ураховуючи те, що у фірмі працюють виключно досвідчені адвокати і використовуються значно нижчі погодинні ставки, клієнти залишаються у виграві, і популярність такого надання послуг зростає [22, с. 15]. Цікавою інновацією американського ринку юридичних послуг є надання «спільних, змішаних послуг», які лише мають юридичний складник, але сутність їх не правова. Це послуги в галузі консультування з управління, PR, GR і HR, страхування, інформаційних технологій, міжнародної торгівлі, фінансового та податкового планування, інтелектуальної власності, охорони навколишнього середовища. У результаті цього з'явилися юристи з медичною, фінансовою, бухгалтерською освітою, фахівці з інформаційних технологій. Почали створювати відповідні професійні організації, які виконують роль традиційних асоціацій юристів. У структуру найбільших юридичних фірм входять або внутрішні департаменти, або афілійовані експертні компанії (адвокатська контора Womble Carlyle Sandridge & Rice створила внутрішній департамент, в якому працюють 22 технічних фахівця). Так, новинкою регіонального наступу є надання юридичних послуг онлайн, згідно зі стандартом Law Firm 2.0. Серед віртуальних юридичних компаній США особливе місце посідає Rocket Lawyer, про яку рейтинг Inc.500 2013 р. [23] наводить такі відомості: місце в загальному рейтингу Inc.500 - 72-ге; зростання за три роки - 3,6%; дохід - 14,2 млн дол. США; кількість співробітників - 80. Компанія вийшла за межі території США й запустила бета-версію сайту з надання юридичних послуг онлайн для ринку Великобританії. Регіональні юридичні мережі створюють у США для реалізації маркетингової стратегії «стандартний юридичний продукт за фіксованою ціною». Це стосується оформлення договорів, заповітів, уніфікованої допомоги в підготовці різних юридичних документів (юридична фірма Hyatt Legal Services у 1980 р. об'єднала 200 невеликих регіональних фірм, а сьогодні Hyatt Legal Plans і UAW Legal Service Plan зайняли нішу з обслуговування соціальних пакетів робітників та службовців), складанні «готових планів юридичних послуг» (prepaid legalservice plan) зі страхування майбутніх витрат на юридичне обслуговування. Останні були спільною розробкою організацій споживачів, адвокатських асоціацій та страховиків, і

сьогодні їх пропонують мільйонам американців за ціною від 7 до 25 дол. США в місяць (Prepaid Legal Services, Inc. заявляє, що в неї 600 000 передплатників). Сьогодні американський ринок юридичних послуг змінюється, конкуренцію адвокатам та невеликим фірмам складають нові гравці, які не мають формальної юридичної освіти, але які створюють нові ринкові ніші й займають у них позиції лідера. Сферою їх діяльності є тривіальні юридичні послуги, послуги, пов'язані з торгівлею нерухомістю, фінансовим і податковим плануванням, реєстрацією юридичних осіб тощо. Вони створюють комп'ютерні програми та пишуть книжки на зразок «Зроби сам» або «Юриспруденція для чайників», у яких простою і зрозумілою мовою розповідають, як зареєструвати фірму, правильно розлучитися, вирішити питання щодо опіки над дітьми, заповнити податкову декларацію, придбати будинок «без проблем», отримати кредит, скласти заповіт тощо [24, с. 142-146].

За деякими оцінками, в ЄС число професійних постачальників юридичних послуг в середньому зросло більш, ніж на 20 % в період 2000 - 2014 рр., тоді як в Сполучених Штатах воно збільшилося втричі в цей же період [25, с. 55-63].

На початку XXI століття доля юридичних послуг складала 14 % від всіх професійних послуг і 1,1 % у економіці «представницької» розвиненої країни. У 2010 р. об'єм юридичних послуг в Сполучених Штатах склав 95 млрд дол. США, а в ЄС сягнув показника в 52 млрд дол. США. У різних країнах число юристів і юридичних фірм відрізняється залежно від масштабів економіки, рівня економічного розвитку і структури юридичної професії. У 2012 році число юристів досягло 800,000 в Сполучених Штатах Америки (925,000, включаючи персонал без відповідної кваліфікації), 500,000 в Європейському Союзі і 19,000 в Японії. Порівняно низькі показники для Японії пояснюються тим, що велика частина роботи з юридичного консультування виконується некваліфікованими випускниками юридичних шкіл, котрі працюють штатними юристами в 178 компаніях. За деякими оцінками, загальне число постачальників юридичних послуг в Японії в 2012 р. дорівнювало 125,000 [26].

Сектор юридичних послуг охоплює професіоналів з різних областей права, включаючи сімейне, податкове, кримінальне, торговельне право, питання банкрутства і юридичної допомоги. Попит на юридичні послуги зростає і спадає разом з коливаннями в об'ємах судових справ, цивільних і комерційних юридичних операцій. Комерційний успіх фірм багато в чому обумовлений репутацією їх партнерів і їх надійністю, що, поряд з солідним послужним списком, краще за все приваблює нових клієнтів [25, с. 55-63].

Висновки

В умовах сучасної ринкової економіки від стану та тенденцій розвитку національних та регіональних ринків юридичних послуг залежить не тільки можливість конкретної особи чи суб'єкту бізнесу отримати професійну юридичну допомогу, але й загальний стан дотримання конституційних прав та свобод суб'єктів правовідносин в Україні, рівень соціального та економічного розвитку, а також, їх ділова активність.

Аналіз світового досвіду таких країн, таких як Сполучені Штати Америки, Франція, Німеччина та Швейцарія, свідчить про доцільність запозичення та вдосконалення *практики саморегулювання ринку юридичних послуг*, який може бути достатньо ефективним за умови його підтримки на національному та регіональному рівнях. Швейцарський та німецький досвід може надати українському ринку юридичних послуг чудовий приклад *практики децентралізації регулювання ринку*, а також, напрацювання у сфері організації регіональних добровільних професійних об'єднань, в організації професійного розвитку, підвищення кваліфікації, мотивації і лояльності юристів, у наданні регіональним юридичним співтовариством безкоштовної юридичної допомоги малозабезпеченим громадянам, у розвитку маркетингових інструментів конкурентної боротьби.

Перелік літератури та джерел інформації

1. Трішичева А. Старі труднощі та нові можливості: ринок юридичних послуг 2019/2020. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/legal-business-in-ukraine/stari-trudnoshchi-ta-novi-mozhливosti-rinok-yuridichnih-poslug-20192020.html> (дата звернення 27.02.2020).

2. Макарчук В.С. Основи римського приватного права: навч. посібник. 2-ге вид., доп. К.: Атіка, 2003. 255 с.
3. Мірзоян А.А. Розвиток інституту послуг. *Держава і право. Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. К.: Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 2006. Вип. 31.С. 242-248.
4. Мірзоян А. А. Сутність послуги як об'єкту цивільних прав. *Держава і право. Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2006. Вип. 33. С. 665-670.
5. Телестакова А.А. Правове регулювання відносин з надання послуг: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 160 с.
6. Шешенин Е.Д. Предмет обов'язательства по оказанию услуг. *Сборник ученых трудов*. Свердловск: Сред.-Урал. кн. изд-во, 1964. Вып. 3. С. 151-193.
7. Кротов М.В. Обязательство по оказанию услуг в советском гражданском праве: учебное пособие / науч. ред. Ю. К. Толстой. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1990. 107 с.
8. Шуковская О.М. Правовое регулирование деятельности по оказанию правовых услуг: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. С.-Пб., 2001. 213 с.
9. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. М.: Политиздат, 1964. Т. 26. 674 с.
10. Марсунов Г.В. Понятие юридической услуги. URL: <https://zenodo.org/record/55926#.X8OTzaoza8Z> (дата звернення 27.02.2020).
11. Ильина Т.И. Обязательства по оказанию правовых услуг в Российской Федерации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2007. 20 с.
12. Шевченко Л.С. Вступ до маркетингу: конспект лекцій. / за ред. Л. С. Шевченко. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2008. 71 с.
13. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076. *Відомості Верховної Ради України*. 2012 р. Ст.1.
14. Гражданское право Украины: учебник для вузов системы МВД Украины. / ред. А. А. Пушкина, В. М. Самоиленко. Х.: Основа, 1996. Ч.1. 440 с.
15. Брагинский М. И., Витрянский В.В. Договорное право: общие положения. М.: Статут, 2005. Кн. 1. 842 с.
16. Музюкин Д.В. Правовое обеспечение рынка юридических услуг: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Томск, 2007. 20 с.
17. Кашникова К.В. Сервис в России. Десятка самых популярных и востребованных услуг. М.: ГроссМедиа, 2008. 175 с.
18. Лукаш Ю.А. Как оптимизировать расходы в целях развитие-бизнеса. М.: ГроссМедиа, 2006. 6 с.
19. Хохуляк О.О. Поняття юридичних послуг та їх класифікація. *Правові аспекти економіки*. 2012. С. 396-402.
20. Солодковський Ю.М. Сучасні тенденції міжнародної торгівлі юридичними послугами. *Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю*: матер. IV наук.-практ. конф. 2017. С. 178-181.
21. Meenakshi Nadimpalli. Current and Future Outlook of Legal Services Industry. *International Journal of Economics & Management Sciences* 06(03). 2017. DOI: 10.4172/2162-6359.1000430.
22. Некрестьянов Д. Введение в юридический бизнес США. *Интеллект-пресс*. 2009. № 15. С. 9-16.
23. Офіційний сайт дослідницької компанії Best Lawyers International. URL: <http://bestlawyers.com> (дата звернення 27.02.2020).
24. Хохуляк О.О. Ринок юридичних послуг Сполучених Штатів Америки: становлення та тенденції розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. № 7 (3). 2016. С. 142-146.
25. Мовсесян А. Транснациональный капитал и национальные государства. *Мировая экономика и международные отношения*. 2011. № 6. С. 55-63.
26. Офіційний сайт Комітету IBA (International Bar Association) з міжнародної торгівлі юридичними послугами світу. URL: <http://www.ibanet.org> дата звернення (27.02.2020).